

Европска мрежа омбудсмана за децу (ЕНОЦ)

Став ЕНОЦ о образовању деце у покрету

усвојен на 22. Генералној скупштини ЕНОЦ, 21. септембра 2018. године у Паризу

„Деца у покрету су деца пре свега, а државе имају обавези да обезбеде њихово право на образовање засновано на принципима социјалне и образовне инклузије“

∞

ЕНОЦ је усвојио следећу дефиницију деце у покрету:

Појам деца у покрету обухвата сву децу која мигрирају из својих земаља порекла на територију европске земље, у циљу преживљавања, достизања безбедности, остваривања бољих услова живота, образовања, економских могућности, заштите од експлоатације и злоупотребе, спајања породице или комбинација ових фактора. Она могу да путују са породицом или сами или са другим лицима која нису чланови породице. Могући су тражиоци азила, жртве трафикинга, а могуће је да немају документа. Статус деце у покрету различит је у различитим фазама њиховог путовања и она се могу сусрести са различитим осетљивим ситуацијама.

Имајући у виду међународне обавезујуће и необавезујуће правне инструменте, нарочито следеће:

- Конвенцију УН о правима детета (1989),
- Општи коментари Комитета за права детета бр. 1, 6, 14, 20, 22 и 23
- Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода са Протоколима,
- УНЕСКО Конвенцију против дискриминације у образовању (1960),
- Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, 1966
- Извештаја Радне групе ЕНОЦ за децу у покрету „Безбедност и основна права за децу у покрету“ (2016),
- Става ЕНОЦ о обавезама држава у односу на децу без пратње (2006),
- Става ЕНОЦ о Директиви ЕУ о повратку (2008),
- Става ЕНОЦ о деци у покрету (2013),
- Става ЕНОЦ о једнаким могућностима у образовању за сву децу (2016),
- Извештаја и Препорука ЕНОЦ „Обезбеђивање и заштита права деце у покрету: Изазов социјалне инклузије“ (Атина, 2017),
- Налаза Извештаја ФРА „Актуелна ситуација у ЕУ: образовање“ (2017),

Полазећи од тога да свако дете има право да се школује на начин који развија до крајњих граница дететове потенцијале и да је одговорност држава да обезбеде ово право сваком детету које се налази на њеној територији,

ЕНОЦ позива државе, регионалне и међународне органе, организације, тела и доносиоце одлука на предузимање додатних мера које ће обезбедити пун приступ образовању заснованом на принципима социјалне и образовне инклузије за свако дете у покрету и на свим нивоима образовања, у оквиру редовног система образовања.

Након што је у 2015. години преко милион избеглица и миграната ушло на територију Европе, тај број се током 2016. и 2017. године увећао за још 500.0.000¹. Од укупног броја тражилаца азила у Европи, 30% је деце; од овог броја, преко 40% је девојчица². Током 2017. године одобрен је азил 191.117 деце-тражилаца азила, од укупно 303.360 њих (63%). Преостали захтеви (37%) су одбијени. 52% деце добило је статус избеглице, док је 37% била призната супсидијарна заштита, а 11% хуманитарни статус³. Иако је број улазака на територију Европе знатно мањи у односу на претходне године, у 2018. години бележи се више десетина хиљада улазака⁴, од чега је велики број деце.

Од 3.4 милиона избеглица из Сирије које се налазе у Турској, њих 33% је неписмено, а још 13% не похађа школу него се самостално учи читању и писању.⁵ 37% деце из Сирије је „ван образовног система“, док се 63% њих школује било у Привременим образовним центрима (ТТЦ), јавним школама или отвореним школама⁶. Ово је напредак у односу на претходне године⁷.

Током 2017. године у Европи је дошло до унапређења приступа деце у покрету образовању, у односу на претходне године, пре свега у: скраћивању периода чекања на укључивање у образовни процес; обухват деце образовним процесом; и већем укључивању деце у образовање у најранијим фазама пријема⁸.

Међутим, обухват деце у покрету образовањем и даље није потпун. У неким деловима одређених европских држава⁹, током 2016. и 2017. године, међутим, деца тражиоци азила и избеглице нису имала никакав приступ формалном образовном систему¹⁰. Актуелно, у малом броју земаља постоји обавезно образовање на раном узрасту (изузев припремног разреда)¹¹, а овај облик образовања недовољно је доступан деци у покрету¹². образовање у раном узрасту је једна од најефикаснијих мера превенције радног напуштања школовања и ствара одличан потенцијал за каснији успех у школи. Деца основношколског узраста су у већој мери укључена у образовни процес, захваљујући обавезности основног образовања, али обухват и

¹ <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/61936.pdf>

² <https://www.unicef.org/eca/what-we-do/emergencies/latest-statistics-and-graphics-refugee-and-migrant-children>, приступљено 08. 09. 2018.

³ <https://www.unicef.org/eca/what-we-do/emergencies/latest-statistics-and-graphics-refugee-and-migrant-children>, приступљено 08. 09. 2018.

⁴ до 05. јула забележено је 46,407 улазака са мора, извор: УНХЦР, http://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean#_ga=2.104875905.322274210.1530786472-499977447.1509968703, приступљено 08. 09. 2018.

⁵ „Сиријци у Турској“, Посебан извештај Омбудсмана Турске, Анкара 2018, страна 70

⁶ „Сиријци у Турској“, Посебан извештај Омбудсмана Турске, Анкара 2018, страна 74

⁷ У 2014/2015 години само 30% деце је било укључено у образовање; у 2015/2016 – 37%; у 2016/2017 – 56%. Извор: „Сиријци у Турској“, Посебан извештај Омбудсмана Турске, Анкара 2018, страна 76

⁸ Подаци које је доставило институција указују на унапређење у односу на образовање деце у покрету у ранијем периоду (до 2015. године) који је обухваћен Извештајем и препорукама радне групе ЕНОЦ за децу у покрету „Безбедност и основна права за децу у покрету“

⁹ Немачка, Грчка, Мађарска. Извор: „Current migration situation in the EU: Education“, European Union Agency for Fundamental Rights, мај 2017, <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/current-migration-situation-eu-education>;

¹⁰ Извор: „Current migration situation in the EU: Education“, European Union Agency for Fundamental Rights, мај 2017, <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/current-migration-situation-eu-education>, приступљено 08. 09. 2018.

¹¹ На пример, деца су обавезно укључена у рано образовање у Француској, Каталонији и Грчкој. Извор: подаци које су доставиле институције омбудсмана у одговору на упитник РГ Деца у покрету

¹² У неким државама чека се и по више месеци за укључивање у образовање у раном узрасту, у другим нема довољно установа које овај облик образовања спроводе, док неке државе (претежно транзитне) и немају податке да се деца у покрету укључују у образовање на раном узрасту. Извор: „Current migration situation in the EU: Education“, European Union Agency for Fundamental Rights, мај 2017, <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/current-migration-situation-eu-education> (приступљено 08. 09. 2018.); подаци добијени од 16 институција омбудсмана које су одговориле на упитник Радне групе ЕНОЦ Деца у покрету

даље није потпун. То је посебно случај у земљама транзита¹³ и у случају да се деца налазе у имиграционим центрима¹⁴. Повећан је број држава које обавезно укључују децу у покрету и у средње образовање¹⁵, мада у већини случајева не постоји обавеза укључивања деце у покрету у средње школе, што је један од фактора који доводе до смањеног броја деце у покрету обухваћене средњим образовањем, посебно када је реч о средњем стручном образовању¹⁶.

Иако је укључивање деце у покрету у образовни систем брже у односу на ранији период¹⁷, рок у коме се деца укључују у образовање и даље није кратак, у просеку од један до три месеца¹⁸. Са друге стране, у неким државама¹⁹ успостављени су модели укључивања деце у покрету у образовање одмах по приспећу у државу домаћина или у кратком року. Међутим, образовање није обезбеђено у имиграционим центрима који још увек постоје у неким земљама.

Деца у покрету се у редован систем образовања најчешће укључују на следеће начине: кроз редовне групе и одељења редовних установа образовања уз додатну подршку за учење језика²⁰; кроз посебна одељења и групе на период од једне па и две школске године²¹; кроз

¹³ Примера ради, у Србији је у школској 2017/2018 години образовање је обезбеђено за 657 ученика (због чињенице да је Србија транзитна држава, тај број није сталан), што је око 50% укупног броја деце у покрету (1444) која се налазе у Србији (податак за децембар 2017. године). Извори података: подаци Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије достављени Заштитнику грађана; УНИЦЕФ, „Latest statistics and graphics on refugee and migrant children“, <https://www.unicef.org/eca/what-we-do/emergencies/latest-statistics-and-graphics-refugee-and-migrant-children>, приступљено 08. 09. 2018.

¹⁴ Са друге стране, у Пољској, Холандији и Словачкој је образовање обезбеђено и деци у овим центрима, без обзира на дужину боравка у њима. Извор: „Current migration situation in the EU: Education“, European Union Agency for Fundamental Rights, мај 2017, <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/current-migration-situation-eu-education> (приступљено 08. 09. 2018.); подаци добијени од 16 институција омбудсмана које су одговориле на упитник Радне групе ЕНОЦ Деца у покрету

Извор: „Current migration situation in the EU: Education“, European Union Agency for Fundamental Rights, мај 2017, <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/current-migration-situation-eu-education>; подаци добијени од 16 институција омбудсмана које су одговориле на упитник Радне групе ЕНОЦ Деца у покрету

¹⁵ Баскија, Белгија, Грчка, Италија, Каталонија, Литванија, Пољска, Француска, Холандија. Извор: подаци које су доставиле институције омбудсмана у одговору на упитник РГ Деца у покрету

¹⁶ Примера ради, у Пољској подаци показују да деца у покрету чине свега 0,016% ученика у стручном образовању, извор: „Current migration situation in the EU: Education“, European Union Agency for Fundamental Rights, мај 2017, <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/current-migration-situation-eu-education>, приступљено 08. 09. 2018.

¹⁷ За разлику од 2016. године, када су у неким земљама деца у покрету чекала и по више месеци на укључивање у образовање сада се деца у покрету укључују у основно образовање у року који је по правилу између једног и три месеца, а настава се организује и у оквиру прихватних центара на тачкама првог пријема. (Извор: „Monthly data collection on the current migration situation in the EU - July 2016 monthly report“, FRA

file:///D:/NATASA/POSAO/ENOC+/WG%20Children%20on%20the%20Move/fra-july-2016-monthly-migration-report-local-communities_en.pdf, (приступљено 08. 09. 2018.); подаци добијени од 16 институција омбудсмана које су одговориле на упитник Радне групе ЕНОЦ Деца у покрету

¹⁸ чак девет месеци у Немачкој. Извор: „Current migration situation in the EU: Education“, European Union Agency for Fundamental Rights, мај 2017, <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/current-migration-situation-eu-education> (приступљено 08. 09. 2018.); подаци добијени од 16 институција омбудсмана које су одговориле на упитник Радне групе ЕНОЦ Деца у покрету

¹⁹ у Шпанији, Италији и Малти деца се укључују у образовање одмах, а у Литванији и у Аустрији (уколико је реч о Бечу), у периоду од 2 седмице. Извор: „Current migration situation in the EU: Education“, European Union Agency for Fundamental Rights, мај 2017, <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/current-migration-situation-eu-education> (приступљено 08. 09. 2018.); подаци добијени од 16 институција омбудсмана које су одговориле на упитник Радне групе ЕНОЦ Деца у покрету

²⁰ Аустрија, Италија, Грчка, Шпанија, Шведска, Пољска, Србија

²¹ На пример, Финска, Данска, Холандија, Грчка. Извор: „Current migration situation in the EU: Education“, European Union Agency for Fundamental Rights, мај 2017,

организацију образовања у оквиру прихватних и других центара где се деца у покрету налазе²². Најбољи интерес сваког детета јесте образовање засновано на свеобухватној процени дететових најбољих интереса, кроз укључивање у у образовање у што краћем року, пре свега у редовним установама и одељењима, уз детету прилагођене услуге подршке и план учења који ће истовремено обезбедити превладавање стреса, премошћавање језичке баријере, очување националног и културног идентитета, укључивање у вршњачку групу, постизање академских знања у складу са дететовим капацитетима и учење вештина потребних за сналажење у осетљивој ситуацији у којој се деца у покрету налазе.

Образовни системи претежно су окренути ка подизању академских знања деце и често недовољно флексибилни у избору метода за постизање овог циља²³, што је један од разлога да се околности као што су непознавање језика, разлика у нивоу академских знања деце у покрету у односу на децу државе домаћина, очекивање напуштања земље домаћина ради одласка у земљу дестинације, боравак деце у одређеним облицима прихватних и других центара, стрес и траума, сматрају препрекама за пружање образовања. образовање деце у покрету које неће тежити искључиво или претежно академском напретку, већ максималном напретку заснованом на уважавању свих снага и препрека на страни детета уз истовремену максималну социјализацију и интеграцију детета у вршњачку групу, може да обезбеди укључивање **сваког** детета у покрету у **сваки** ниво образовног процеса. Школе су окружење у коме се деца у покрету могу осећати безбедно, које успоставља редован животни ритам и у коме се деца истовремено и играју и уче у складу са својим узрасним потребама. Детету прилагођен план образовања, заснован на квалитетној процени препрека, снага, потенцијала и специфичних образовних и других потреба детета у покрету, омогућиће да дете стекне онај ниво академског образовања који је прилагођен његовим/њеним капацитетима, уз остваривање максималне интеграције и социјализације. Стога су потребни и одговарајући материјали за учење, различите технике учења и посебно обучени наставници.

Услуге подршке у образовању деце у покрету често се задржавају на финансијским облицима помоћи и организацији учења језика земље домаћина, односно језика на коме се одвија настава, као и на одређеним активностима намењених очувању културног и националног идентитета деце и превладавању стреса. Активности које доприносе укључивању деце у покрету у заједницу у којој бораве, повезивању са вршњацима и вршњачким групама, учешће у спортским, културним, уметничким и другим активностима којима се негују, промовишу и уче позитивне вредности, углавном се организују кроз активности организација цивилног друштва и најчешће су ограниченог трајања²⁴.

Како су права деце недељива, различити елементи дететовог живота који нису у директној вези са образовањем могу имати значајан утицај на ефикасно уживање права на образовање. Промена статуса деце у покрету и промене средине (укључујући и напуштање земље домаћина) могу довести до прекида у образовању детета и испадању детета из образовног процеса. Образовни системи немају информације о претходном образовању детета и његовим

<http://fra.europa.eu/en/publication/2017/current-migration-situation-eu-education> (приступљено 08. 09. 2018.);

подаци добијени од 16 институција омбудсмана које су одговориле на упитник Радне групе ЕНОЦ Деца у покрету

²² У неким земљама (као на пример у Грчкој), ово је случај само када је реч о вртићима и школовању мале деце.

²³ Изазови на које се указује упућују на овај приступ образовању. Образовни системи указују на тешкоће у праћењу образовног плана због честе промене школе, језичких баријера, разлике у националним образовним системима земље порекла и земље дестинације или транзита; демотивацију ученика; трауму; културолошке баријере. Извор: „Current migration situation in the EU: Education“, European Union Agency for Fundamental Rights, мај 2017, <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/current-migration-situation-eu-education>, приступљено 08. 09. 2018.

²⁴ Невладине организације организују неке облике информалног или неформалног образовања, као што су уметничке и друге радионице, курсеви, тренинзи и слично. Извор: подаци добијени од 16 институција омбудсмана које су одговориле на упитник Радне групе ЕНОЦ Деца у покрету

карактеристикама, нити је успостављен систем праћења и размене информација. Образовне шеме које би омогућавале наставак образовања детета, увеле мере заштите од прекидања образовања на основу или због одлуке о правном статусу детета у држави домаћину и успоставиле систем размене и дељења информација између образовних система различитих држава кроз које деца пролазе, пружио би могућност да се унапреди образовање деце и смањи број деце која испадају из образовања. Систем размене и дељења информација допринео би и да се на бржи и делотворнији начин изврше потребне процене стања и потреба детета и сачине одговарајући образовни и интегративни образовни планови.

Посебна пажња треба да се посвети укључивању у образовање девојчица и деце са сметњама у развоју, која су изложена повећаном ризику од додатне вишеструке маргинализације. Актуелно недостају адекватне услуге за подршку овој деци ради укључивања у образовни процес на начин који гарантује остваривање њихових потенцијала у пуној мери²⁵.

ЕНОЦ препоручује следеће:

- 1. укључивање деце у покрету у редовно предшколско, основно или средње (укључујући и средње стручно) образовање у року од месец дана од дана уласка детета у државу пријема, што је у складу са стандардом Европске комисије²⁶ да је „прихватљива пракса да се у образовање укључује свако дете које у земљи пријема остаје дуже од 14 дана“²⁷.**
- 2. укључивање деце у покрету у образовање у раном узрасту и укључивање деце у покрету старијег узраста у средње и средње стручно образовање у што већој мери, а на основу свеобухватне процене стања, потреба и најбољих интереса конкретног детета, и уз план образовања и доступне услуге подршке.**
- 3. укључивање деце у раном узрасту у предшколско образовање и укључивање деце у редован систем основног и средњег образовања у што краћем року, а образовање деце у издвојеним групама, одељењима и установама и у оквиру прихватних и других центара спроводити само изузетно, када је то у најбољем интересу деце и привремено до обезбеђивања укључивања детета у редовне групе или одељења. неписменост и недостатак очекиваног знања не сме ни на који начин бити препрека за укључивање деце у редовно образовање и редовна одељења, већ разлог за припрему посебних мера подршке.**
- 4. прекидање са сваким обликом имиграционог задржавања деце у покрету. У исто време, док постоји пракса имиграционог задржавања деце и смештања деце у ове центре, круцијално је да им буде обезбеђено укључивање у редовно образовање.**
- 5. спровођење свеобухватне процене стања и потреба детета која ће бити основ за индивидуални и конкретном детету прилагођени план образовања. Процену стања и потреба детета треба вршити интердисциплинарно и партиципативно, а посебну пажњу потребно је посветити девојчицама и деци са сметњама у развоју којима треба обезбедити и специфичне облике подршке.**

²⁵ Извор: „Current migration situation in the EU: Education“, European Union Agency for Fundamental Rights, мај 2017, <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/current-migration-situation-eu-education>, приступљено 08. 09. 2018.

²⁶ Приручник о враћању, Европска комисија („Annex to the Commission Recommendation Establishing a Common "Return Handbook" to be Used by Member States' Competent Authorities when Carrying out Return Related Tasks“, European Commission), C(2017) 6505, 2017

6. план образовања треба да буде сачињен у складу са најбољим интересима конкретног детета, а на начин који обезбеђује укључење детета у заједницу, интеграцију у вршњачку групу и стицање потребних знања и вештина у складу са дететовим капацитетима. План образовања треба такође да буде усклађен са специфичним потребама детета у покрету које су различите у зависности од тога да ли се дете налази у земљи транзита или дестинације, какав је правни статус детета у односу на земљу у којој се налази (тражилац азила, спајање породице, одбијен захтев за азил, и др), да ли је раздвојено или дете без пратње, да ли се очекују промене пребивалишта
7. обезбедити издавање потврда за сву децу у покрету која похађају школу, након процене њиховог напретка и ради обезбеђивања наставка школовања у случају да деца буду пресељена у другу државу;
8. обезбеђивање ефикасних облика подршке децу у покрету, током образовања. Ова подршка не треба да се заустави на финансијским облицима подршке (иако је неспорно таква подршка од изузетног значаја), већ да се прошири и на услуге као што су: учење земље домаћина, односно језика на коме се одвија настава; услуге за укључивање деце у вршњачку групу; услуге за смањење стреса и превладавање трауме; укључивање у вршњачке и активности заједнице; учење животним вештинама; укључивање у омладинске, спортске, културне и уметничке активности, као и кроз обезбеђивање финансијских и других давања ради укључивања деце у образовање
9. развијати систем размене информација између европских земаља о образовању деце у покрету, који ће обезбедити све потребне информације о процени детета и образовном плану, тако да дете – приликом пресељења у другу земљу – прате постојеће процене и планови. Механизам размене информација мора у пуној мери да обезбеди право детета на заштиту личних података и заштити дете од незаконитог или арбитрерног мешања у дететову приватност, породицу, дом и преписку, у складу са одредбама члана 16 Конвенције о правима детета.
10. развијати образовне шеме које омогућавају наставак школовања без обзира на врсту одлуке којом се уређује правни статус детета у покрету, као што су, примера ради, омогућавање деци и младима који су постали пунолетни да заврше образовни програм који су уписали, независно од правног статуса, наставак школовања на даљину, продужетак останка у земљи домаћину до окончања школовања, итд.
11. обезбедити формално стицање знања дететовог матерњег језика, односно стандардног језика земље порекла и учење о култури земље порекла, како би се унапредио како развој би-културалног идентитета детета у покрету, тако и могућност да дете у покрету евентуално настави образовање у земљи порекла, посебно у случајевима када су деца и породице имају вратити у земљу порекла јер су одбијени њихови захтеви за међународну заштиту у земљи домаћину.
12. успостављање и јачање механизма контроле похађања наставе и нивоа испадања из школе и припрему специфичних мера за превенцију апсентизма и ради смањивања и утицања на непохађање или нередовно похађање наставе.

ЕНОЦ наглашава да пуко укључивање деце у редовно образовање не може ни у ком случају да се сматра олакшавајућим околностима за државе. Укључивање у образовање мора бити праћено политикама и мерама које подржавају и унапређују академски успех, инклузију и културни напредак сваког појединачног

детета. Политике које не удовољавају овим захтевима, сваком појединачно и свима заједно, нису адекватне и не могу се сматрати адекватним мерама за заштиту права деце.